

25.9.2013

Dnro 2949/5/13

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

LAUSUNTO TOIMIVA LASTENSUOJELU -SELVITYSRYHMÄN LOPPURAPORTISTA (STM 071:00/2012)

Viite: Lausuntopyyntö 4.7.2013

Sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt lausuntoa Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmän loppuraportista. Lausuntopyynnön mukaan lasten ja perheiden palvelujen sekä lastensuojelulain toimivuutta selvittämään asetettu työryhmä on kiinnittänyt loppuraportissaan erityistä huomiota lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen, avohuoltoon sekä avohuollon järjestämiseen sisältyvään yhteistyöhön. Työryhmän loppuraportissa esitetään lukuisia toimenpiteitä lastensuojelun kehittämiseksi.

Työryhmä esittää muun muassa, että lasten ja perheiden tilanteiden arvioinnin käytäntöjä ja arvioinnin menetelmiä on systematisoitava ja kehitettävä. Työntekijöiden osaamista tulisi vahvistaa muun muassa lastensuojelun erikoistumiskoulutuksen avulla. Raportissa esitetään myös työntekijäresurssien lisäämistä sen jälkeen, kun työn erilaisten organisointitapojen vaikutuksia työmäärään on riittävästi pystytty arvioimaan. Loppuraportissa peräänkuulutetaan hyvinvointia edistävien ja ongelmia ehkäisevien toimenpiteiden vahvistamista peruspalveluissa.

Loppuraportissa esitetään myös erilaisten uusien organisaatioiden luomista erityisvastuualueella.

Työryhmän loppuraportissa on kuvattu eräitä lastensuojelupalveluiden asiakkaitten ja lastensuojelutyössä työskentelevien viranomaistahojen ja muiden lastensuojelussa toimivien näkökohtia lastensuojelupalveluiden puutteista ja ongelmista.

Loppuraportissa on todettu (kohta 2.2 Lastensuojelupalvelut käyttäjien näkökulmasta), että lastensuojelun toimintatavat on koettu byrokraattisina ja asiakkaiden osallisuutta heikentävinä. Ongelmaksi on koettu myös se, että lastensuojelutyöntekijät kunnissa vaihtuvat. Myös ehkäisevät palvelut kunnan palvelujärjestelmissä eivät ole vastanneet niitä tarpeita, joita niille on erityisesti palveluiden käyttäjien taholta asetettu. Loppuraportissa on arvosteltu myös viranomaisten yhteistyön toimimattomuutta.

Arvioin tässä lausunnossani niitä loppuraportissa esitettyjä asioita joihin olen omassa ratkaisutoiminnassani ja tekemilläni tarkastuksilla kiinnittänyt huomiota.

Lapsen tiedolliset oikeudet

Olen eräissä ratkaisuisiani sekä lastensuojelulaitoksiin tekemissäni tarkastuksissa painottanut sitä, että sosiaalityökäytäntöjä tulisi kehittää sillä tavoin, että lapsen osallisuutta voitaisiin lisätä. Mielestäni esimerkiksi lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan voitaisiin kirjata nykyistä tarkemmin, millä tavoin lapselle on selvitetty niitä toimintavaihtoehtoja, joita asiassa perheellä ja viranomaisella on, sekä millä tavoin lapsen oikeutta tiedonsaantiin on edistetty.

Olen kiinnittänyt huomiota myös siihen, että lapsen ja sosiaalityöntekijän välisen luottamuksellisen suhteen yhtenä edellytyksenä on työntekijöiden pysyvyys. Olen pitänyt tärkeänä sitä, että kunnissa esimerkiksi erilaisin työjärjestelyin huolehditaan siitä, että lapsen työntekijä säilyy avohuollon työskentelyn ajan samana ja mikäli lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle, työntekijä pysyy tämän sijoituksen aikana samana.

Lapsen tiedollisten oikeuksien kannalta on tärkeää se, että lapselle kerrotaan riittävällä tavalla hänen oikeuksistaan ja hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän roolista lapsen etujen ajajana. Mielestäni on tärkeää, että lapsi voi aidosti tuntee osallistuvansa itseään ja omaan elämäänsä vaikuttavia asioita koskevaan päätöksentekoon. Tämän toteuttamiseksi on tärkeää, että lasta kuullaan hänen ikä- ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla, lapsi saa osallistua itseään koskevien palvelujen suunnitteluun ja niiden toteuttamiseen ja että lasta kannustetaan esittämään asiassa omia käsityksiään ja mielipiteitään. Selvää on, että lasta ei saa pakottaa mielipiteiden esittämiseen tai esimerkiksi luottamukselliseen keskusteluun sosiaalityöntekijän kanssa. Lapselle on kuitenkin tästä huolimatta annettava riittävästi tietoa viranomaisen velvollisuuksista, lapsen oikeuksista sekä sosiaalityöntekijän tehtävistä ja roolista lapsen asioista päätettäessä.

Käytännön lastensuojelutyössä erityisesti sijaishuollossa olevia lapsia kuultaessa voitaisiin harkita ns. kokemusasiantuntijoiden käyttämistä. Mielestäni tällainen menettely voisi edistää tai tukea sijoittajakunnan ja valvontaviranomaisten mahdollisuuksia valvoa sijaishuoltopaikkojen antaman huolenpidon laatua.

Mitoitus

Olen havainnut, että lastensuojelulaissa säädetty lapsen oikeus luottamukselliseen keskusteluun tai lapsen tiedollisten oikeuksien toteutuminen on voinut estyä tai kaventua työntekijävaihdosten johdosta. Mikäli lapsen oikeudet eivät toteudu esimerkiksi sen takia, että asiaa hoitavalla sosiaalityöntekijällä on liikaa asiakasperheitä, jolloin hän ei työtilanteensa vuoksi ehdi riittävällä tavalla paneutua vastuullaan olevien perheiden ja lasten asioiden hoitamiseen, on asiasta vastuussa työnantajana toimiva taho, viime kädessä kunnan sosiaalihuollosta vastaava toimielin. Kunnan on varattava lakisääteisiin tehtäviinsä riittävät voimavarat sillä tavoin, että lakisääteisistä tehtävistä voidaan huolehtia laissa määrätyllä tavalla. Työnantajana toimiva taho ei saa antaa yksittäiselle työntekijälle määrältään tai laadultaan sellaisia työtehtäviä, jotka voivat vaikuttaa työntekijän jaksamiseen ja vaarantaa kunnan lakisääteisten tehtävien hoitamisen.

Loppuraportissa on nostettu esiin kysymys siitä, millä tavoin lastensuojelussa tehtävää lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelutyötä voitaisiin tehostaa lapsen ja perheiden oikeusturvaa huomioivalla tavalla.

Sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän käyttämään työaikaan vaikuttavat muun muassa lapsen ja perheen tilanteen ominaispiirteet, lapsen ja perheen yksilölliset tarpeet sekä se, minkälaisista asioista kulloinkin on kysymys ja mikä merkitys asialla on lapsen ja perheen elämän kannalta. Lastensuojelussa lapsen tai perheen tilanne voi myös muuttua sillä tavoin, että työtapoja ja palvelun järjestämiseen vaikuttavia seikkoja voidaan joutua arvioimaan uudelleen. Kaavamaiset asiakasperheiden määrään perustuvat suhdeluvut tai tehtävään työhön liittyvät ajalliset mittarit eivät mielestäni ainakaan yksistään ratkaise niitä ongelmia, joita loppuraportissa on tuotu esiin. Pidän tämän takia perusteltuna loppuraportissa esitettyä siitä, että ennen mitoituskysymyksen ratkaisemista voitaisiin arvioida lastensuojelutyön organisointia ja eri työvaiheiden tekemistä ja niissä edellytettävää työmäärää.

Lastensuojeluilmoitus

Pidän perusteltuna esitystä kunnan sosiaalitoimen (lastensuojelun) velvollisuudesta antaa lastensuojeluilmoituksen tehneelle viranomaiselle tieto lastensuojeluilmoituksen vastaanottamisesta sekä tässä yhteydessä ilmoittaa myös asiaa hoitavan työntekijän yhteystiedot. Ilmoitusvelvollinen viranomaisena voi tämän jälkeen varmistua siitä, että ilmoitus on otettu käsiteltäväksi lastensuojelussa ja että ilmoituksen tehneellä viranomaistaholla on mahdollisuus esittää tarvittaessa lisäselvitystä asiaa käsittelevälle lastensuojelun viranhaltijalle. Selvänä pidän sen sijaan sitä, että lastensuojelun sosiaalityöntekijä tai muu asiaa käsittelevä lastensuojelun työntekijä ei voi antaa ilman laissa säädettyä perustetta (esimerkiksi sosiaalihuollon asiakaslain 17 §) tietoa ilmoituksen tehneelle viranomaiselle siitä, mihin toimenpiteisiin asiassa mahdollisesti on ryhdytty tai jätetty ryhtymättä.

Pidän erityisen perusteltuna sitä, että lastensuojelulain 25 §:n ilmoitusvelvollisuutta koskevaan säännökseen tehtäisiin loppuraportissa esitetty lisäys velvollisuudesta tehdä ilmoitus poliisille, kun ilmoitusvelvollisella taholla on esiin tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä lapsen joutuneen henkeen tai terveyteen kohdistuneen rikoksen uhriksi. Voimassa olevassa laissa ei tällaista säännöstä ole. Käytännössä ilmoitusvelvollinen taho (lähinnä terveydenhuollon viranomaiset tai ammattihenkilöt) ovat tehneet sosiaalihuollon viranomaiselle asiasta lastensuojeluilmoituksen. Sosiaalihuollon viranomaisena on tämän jälkeen omassa toiminnassaan joutunut arvioimaan, onko ilmoitus tehtävä lapsen mahdollisesta pahoinpitelystä tai muusta kaltoin kohdellusta lastensuojelulain 25 d §:n 3 momentin mukaisella tavalla, vai voidaanko tiedot luovuttaa poliisille sosiaalihuollon asiakaslain 18 §:n säännöksen perusteella. Tällainen muutos lastensuojelulakiin nopeuttaisi mielestäni lapsen tilanteen selvittämistä.

Korostan kuitenkin, että vaikka ilmoitusvelvolliselle taholle säädettäisiin velvollisuus ilmoittaa asiasta poliisille, tulisi joka tapauksessa huolehtia myös siitä, että ilmoitusvelvollinen taho tekisi asiassa myös lastensuojeluilmoituksen. Pidän tärkeänä sitä, että tällaisessa tilanteessa lapsen ja perheen olosuhteita aletaan selvittää ilman aiheetonta viivytystä.

Asioiden kirjaaminen

Loppuraportissa on kiinnitetty huomiota lastensuojeluasian asianmukaiseen selvittämiseen. Työryhmä esittää, että asetuksella säädettäisiin tarkemmin lastensuojelun asiakirjojen laatimisesta. Lastensuojelulain 33 §:n mukaan lastensuojelun työntekijöiden tulee merkitä lasta tai nuorta koskeviin asiakasasiakirjoihin lastensuojelulain 26 §:n 1 momentissa tarkoitettua lastensuojeluasian vireille tulosta lähtien kaikki lapsen tai nuoren tarvitsemien lastensuojelutoimenpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toimenpiteiden suunnittelu, toteuttamisen ja seurannan kannalta välttämättömät tiedot.

Olen ratkaisuissani korostanut, että riittävät ja asianmukaiset sekä virheettömät merkinnät vahvistavat lapsen oikeusturvaa ja edistävät osaltaan luottamuksellisen suhteen syntymistä viranomaisen ja perheen välillä. Lasta koskevilla asiakirjamerkinnöillä on erityistä merkitystä arvioitaessa lapsen lastensuojelutarvetta ja sen johdosta järjestettäviä palveluja ja tukitoimia. Lastensuojeluasiakirjojen merkinnöillä on myös vaikutusta suunniteltaessa ja toteutettaessa vanhemmille järjestettävää tukea tai järjestettäessä perheille muita palveluja.

Viranomaisen ylläpitämien asiakasasiakirjojen ja niihin tehtyjen merkintöjen perusteella viranomaisena tekee yksilöä koskevia ratkaisuja sekä sosiaalihuollon asiakaslain 6 §:n tarkoittamia päätöksiä. Asiakasmerkintöjen yhtenä tehtävänä on myös arvioida viranomaisten toimintaa sekä varmistaa jälkikäteisarviointilla, että viranomaiset ovat toimineet asiassa asianmukaisella tavalla.

Mielestäni tärkeää on, että asiakasasiakirjojen huolelliseen laatimiseen kiinnitetään huomiota. Tämän takia pidän perusteltuna työryhmän ajatusta siitä, että lastensuojeluasiakirjojen laatimista yhtenäistettäisiin ja tällä tavoin ohjattaisiin lastensuojeluasian hyvää ja oikeusturvaa korostavaa menettelyä.

Totean tässä yhteydessä vielä seuraavaa.

Työryhmän loppuraportissa on esitetty lastensuojelulain tarkoittaman asiantuntijaryhmän merkityksen korostamista lastensuojelutyössä. Lastensuojelulaista ilmenee, että kunnalla on velvollisuus asettaa erityinen moniammatillinen asiantuntijaryhmä, jonka tarkoituksena on avustaa sosiaalityöntekijää lapsen huostaanottoa sekä sijaishuoltoa koskevien asioiden valmistelusta. Asiantuntijaryhmän tehtäviin kuuluu myös olla sosiaalityöntekijän apuna arvioitaessa sitä, millä tavoin muita lastensuojelulain tarkoittamia palveluja ja -tukitoimia perheelle voitaisiin järjestää.

Lastensuojelulaissa eikä muussakaan lainsäädännössä ole erikseen säädetty siitä, millä tavoin asiantuntijaryhmän tulisi työskennellä. Asiantuntijaryhmä voi käsitellä asiaa esimerkiksi anonyymisti tai sille annettujen asiakirjojen ja saamansa suullisen tai kirjallisen esittelyn pohjalta. Käsittelytapa riippuu siis sosiaalityöntekijän harkinnasta sekä siitä, millä tavoin asiantuntijaryhmä on työtavoistaan erikseen päättänyt. Pidän puutteena sitä, että laissa ei ole säännöksiä siitä, millä tavoin asiantuntijaryhmän kokoukset ja kannanotot tulisi kirjata lasta koskeviin asiakirjoihin. Pidän kuitenkin selvänä sitä, että mikäli asiantuntijaryhmän kannanotot tai lausunnot vaikuttavat lapsen tai hänen perheensä asemaan tai tehtäviin päätöksiin, asiantuntijaryhmän kannanotot on kirjattava lasta ja perhettä koskeviin asiakirjoihin. Erityisesti silloin, kun kysymys on lasta tai perhettä koskevasta päätöksenteosta, tulee asianosaisilla (lapsella tai lapsen huoltajilla) olla mahdollisuus saada tieto kaikista päätökseen vaikuttavista seikoista.

Asiakassuunnitelman laatimisvelvollisuus

Lastensuojelulain 30 §:ssä on säädetty lapselle tehtävästä asiakassuunnitelmasta. Säännös sisältää erikseen huostaanotettua lasta koskevan asiakassuunnitelman laatimisvelvollisuuden. Mainitun säännöksen 3 momentissa on säädetty huostaanotetun lapsen vanhemmille laadittavasta vanhemmuutta tukevasta asiakassuunnitelmasta. Jälkihuoltoa koskevasta asiakassuunnitelmasta on säädetty lastensuojelulain 30 §:n 4 momentissa.

Lastensuojelulain 36 §:ssä on erikseen korostettu lapsen tai vanhemman asiakassuunnitelman merkitystä järjestettäessä avohuoltoon liittyviä palveluja. Säännöksen mukaan lapsen terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalihuollon palvelut ja lasten päivähoito on järjestettävä sen mukaisesti, kun lapsen asiasta vastaava sosiaalityöntekijä on arvioinut niiden tarpeen lapsen tai vanhemman asiakassuunnitelmassa. Kysymys on kunnalle kuuluvasta erityisestä järjestämisvelvollisuudesta siltä osin, kun kysymys on vastuussa olevan työntekijän arvion mukaan välttämättömistä sosiaalihuollon palveluista. Pidän sinänsä puutteena sitä, että mainitussa säännöksessä ei mainittu välttämättömiä kuntoutuksen tai terveydenhuollon palveluita. Säännöksestä puuttuu myös liittymä opetusta koskeviin säännöksiin.

Totean, että asiakassuunnitelmien tarkoituksena on osaltaan turvata pitkäjänteinen ja suunnitelmallinen lastensuojelutyö. Asiakassuunnitelman tarkoituksena on arvioida lapsen (ja nuoren) ja hänen perheensä tilannetta sekä niitä olosuhteita ja asioita, joihin sosiaalityöntekijän avulla pyritään vaikuttamaan. Asiakassuunnitelma on myös suunnitelma lapsen ja hänen perheensä tarvitsemista tukitoimista ja palveluista.

Mielestäni erityisen tärkeää asiakassuunnitelman laatiminen on huostaanotetun ja kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeuksien turvaamiseksi. Lapsella on oikeus saada lastensuojelulaista tarkemmin ilmenevin perustein tarpeen mukaista hoitoa ja huoltoa silloin, kun lapsi on

sijaishuoltoon sijoitettuna. Asiakassuunnitelmasta tuleekin ilmetä, millä tavoin lapsen ongelmiin pyritään puuttumaan, missä ajassa asiakassuunnitelmassa asetetut mahdolliset tavoitteet on saavutettavissa sekä esimerkiksi se, mitkä ovat sijaishuoltopaikan erityiset tehtävät järjestettäessä lapselle tarpeen mukaista sijaishuoltoa.

Lapselle laaditussa asiakassuunnitelmassa sekä lapsen vanhemmille erikseen laadittavalla vanhemmuutta tukevalla suunnitelmalla määritellään erityisen tuen ja avun antaminen vanhemmille. Tämä edistää näkemykseni mukaan myös sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle kuuluvaa tavoitetta perheen jälleenyhdistämiseksi.

Erityisesti huostaanotetun lapsen vanhemmilla on mielestäni erityinen tarve ja myös oikeus saada viranomaiselta ohjeita, neuvoja ja tietoja esimerkiksi siitä, miten heidän tulee toimia ja menetellä pystyäkseen vastaamaan jatkossa oman lapsensa hoidosta ja huolenpidosta. Tässä tarkoituksessa on mielestäni tärkeää, että vanhemmat ja lapsen huoltajat tietävät, minkälaisia vanhemmuutta tukevia palveluja ja tukitoimia heille voidaan järjestää ja millä tavoin heidän oma käyttäytymisensä sekä muu menettely mahdollisesti vaikuttaa perheen jälleenyhdistämistavoitteisiin.

Olen samaa mieltä työryhmän raportissa esitetyn kanssa siitä, että lastensuojelulaissa tulisi vahvistaa lastensuojelun velvollisuutta tehdä lapsen vanhemmille oma kuntoutussuunnitelma. Mielestäni yksi mahdollisuus olisi arvioida asiakassuunnitelmaan merkittyjen välttämättömien palvelujen järjestämistä asiakassuunnitelman huomioivalla tavalla samankaltaisesti kuin lastensuojelulain 36 §:n 4 momentissa on säädetty. Tällä tavoin voitaisiin myös huomioida jälkihuoltoa koskeissa säännöksissä jälkihuollon velvoittavuutta. Korostan, että lapselle, ja hänen perheelleen on usein tärkeää se, että vanhemmuutta ja erityisesti vanhempien kuntoutumista tukevia palveluja voitaisiin järjestää esimerkiksi sillä tavoin, että se mahdollistaisi lapsen ja hänen vanhempiensa yhteydenpidon tai mahdollisuudet perheen jälleenyhdistämiseen. Mielestäni lapsen kannalta on usein tärkeää se, että vaikka lasta ei voitaisi kotiuttaa, lapsen mahdollisuutta yhteydenpitoon voitaisiin tukea ja edistää.

Raportissa on esitetty yhtenä toimenpide-esityksenä, että lastensuojelulakia muutettaisiin siten, että lapsen ”pysyvä huostaanotto” olisi mahdollinen. Työryhmän raportissa on katsottu, että huostaanotto voitaisiin määritellä pysyväksi silloin, kun lapsen vanhemmilla tai muilla huoltajilla ei ole realistisesti arvioituna mahdollisuuksia vastata lapsen hoidosta ja kasvatuksesta eivätkä muut vaihtoehdot tilanteen vakiinnuttamiseksi ole mahdollisia.

Mielestäni tällaiseen lastensuojelulain muutokseen ei ole syytä ryhtyä. Muutos voi olla myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan perhe-elämän suojan vastainen. Voimassa olevan lastensuojelulain mukaan huostaanottopäätös tehdään toistaiseksi. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on pyrittävä, kuten edellä on todettu, kartoittamaan ja selvittämään ne edellytykset, jotka mahdollistavat huostaanoton lopettamisen ja lapsen kotiuttamisen (perheen jälleenyhdistämisen). Mikäli edellytyksiä huostaanoton lopettamiselle ja lapsen kotiuttamiselle ei ole, lapsen huostaanotto jatkuu, mikäli siihen muutoin on lastensuojelulaissa säädetty edellytykset. Totean vielä, että lapsen yksi tärkeimmistä oikeuksista sijaishuollon aikana on oikeus pitää yhteyttä ja tavata hänelle läheisiä ihmisiä. Lapsen vanhemmilla taas on oikeus Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan erityiseen perhe-elämän suojaan. Kuten olen edellä esittänyt, mielestäni on tärkeää, että edellytykset perheen jälleenyhdistämiseen voidaan selvittää ja kartoittaa. Yhtä tärkeää on se, että vanhemmille ja lapselle järjestetään niitä erityisiä ja välttämättömiä palveluja tukitoimia, jotka mahdollistavat tai edesauttavat lapsen kotiuttamistavoitteen saavuttamista. Mikäli tähän ei ole edellytyksiä, on joka tapauksessa arvioitava, millä tavoin lapsen yhteydenpitoa voidaan edistää ja toteuttaa. Kuten loppuraportissakin on todettu, aina tähän ei ole mahdollisuuksia. Tällöin edellytyksiä huostaanoton lopettamiselle ei siis ole. Mielestäni voimassa oleva lainsäädäntö turvaa tällaisessa tilanteessa lapsen oikeudet. Näin ollen lastensuojelulain muuttamiseen ehdotetulla tavalla ei mielestäni ole edellytyksiä.

Viranomaisten välinen yhteistyö ja peruspalvelujen ensisijaisuus

Loppuraportissa on kiinnitetty huomiota kunnan velvollisuuteen järjestää ehkäiseviä lastensuojelun palveluja kunnan peruspalveluissa. Olen samaa mieltä työryhmän loppuraportissa esitetyn kanssa siitä, että esimerkiksi lapsiperheiden kotipalvelulla voidaan tukea vanhemmuutta ja edistää niitä tavoitteita, joita lastensuojelulaissa on säädetty vanhempien kasvatusvastuun ensisijaisuudesta.

Mielestäni on erityisen tärkeää arvioida, millä tavoin esimerkiksi koulun, kodin ja lastensuojelun yhteistyötä voitaisiin kehittää. Tässä avainasemassa on koulun oppilashuolto ja sen edellytykset tehdä yhteistyötä kunnan lastensuojelun kanssa. Mielestäni oppilashuoltoa ja päivähoitoa (varhaiskasvatusta) koskevia säännöksiä tulisi arvioida myös tältä kannalta.

Pidän perusteltuna myös sitä, että viranomaisten välisiä yhteistyösäännöksiä tarvittaessa selvennetään. Mielestäni kuitenkin sosiaalihuollon viranomaisen tiedonsaantia ja luovutusta koskevat säännökset ovat voimassa olevassa lainsäädännössä (sosiaalihuollon asiakaslaki ja julkisuuslaki) asianmukaisesti säädetty. Erityisiä tarpeita tältä osin ei tiedossani ole. Sen sijaan perusteltua voisi olla arvioida miten viranomaisten palvelujen järjestämistä koskevia säännöksiä voitaisiin kehittää. Viittaan erityisesti, mitä olen kohdassa asiakassuunnitelman laatimisvelvollisuus esittänyt asiakassuunnitelman merkityksestä palveluja järjestettäessä.

Yleisenä havaintonani totean vielä seuraavaa.

Lastensuojelulain 15 §:ssä on säädetty terveydenhuollon erityisistä velvollisuuksista. Säännöksen mukaan terveyskeskuksen ja sairaanhoitopiiriin on annettava lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojeluasiassa asiantuntija-apua ja tarvittaessa järjestettävä lapsen tutkimus- sekä hoito- ja terapiapalveluja lapselle. Joissain tapauksissa on saattanut syntyä myös tilanteita, joissa lapsen huostaanottoon on jouduttu sen vuoksi, ettei terveydenhuolto ole voinut vastata lapsen hoidosta ja huolenpidosta. Syynä lapsen huostaanottoon on siten näissä tapauksissa ollut tosiasiasa terveydenhuollon puutteelliset resurssit. Mielestäni terveydenhuollon ja lastensuojelun yhteistyössä lapsen hoidon järjestämisessä tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, että esimerkiksi psyykkisesti sairaan lapsen hoito voidaan järjestää pääasiassa terveydenhuollon toimesta. Mielestäni lapsen tulee saada kaikissa tilanteissa välttämätöntä ja tarvitsemaansa hoitoa ja huolenpitoa sairauteensa. Hoidon ja huolenpidon lisäksi lapsi voi tarvita myös lastensuojelulain tarkoittamia palveluja ja tukitoimia. Saattaa myös olla niin, että lapsi on otettava lastensuojelulain tarkoittamin tavoin huostaan ja sijoitettava sijaishuoltoon. Kaikissa näissä tilanteissa lapsen tulee kuitenkin saada sellaista hoitoa ja huolenpitoa, joka on hänen etunsa mukaista.

Totean vielä, että lastensuojelulain 15 §:ssä on säädetty myös lapsen tarvitsemien seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäilyn selvittämiseen liittyvien palvelujen järjestämisestä kiireellisenä. Tässä yhteydessä voitaisiin arvioida myös sitä, tulisiko terveydenhuollolla olla velvollisuus järjestää lapsen tarvitsemat palvelut myös sen jälkeen, kun seksuaalinen hyväksikäyttö tai lapsen muu kaltoin kohtelu, esimerkiksi pahoinpitely on todettu. Lastensuojelulain 15 §:n järjestämistä koskeva säännös koskee siis vain asian selvittämiseen liittyvien palvelujen järjestämistä.

Jälkihuollon järjestäminen

Loppuraportissa on kiinnitetty huomiota jälkihuollon järjestämiseen ja esitetty, että jälkihuollon suunnitelman valmistelu tulisi aloittaa riittävän varhain. Työryhmä esittää myös, että kunnan velvoitetta jälkihuollon järjestämiseen nuoren tarpeiden mukaisella tavalla täsmennettäisiin.

Jälkihuollon järjestämisestä on säädetty lastensuojelulain 75 §:ssä. Säännöksen mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuoltoa siten, kuin säännöksessä on tarkemmin esitetty. Jälkihuollon järjestäminen on kunnan erityinen velvollisuus, jolloin jälkihuoltoa järjestetään määrärahoista riippumattomana oikeutena. Olen samaa mieltä työryhmän esityksen kanssa siitä, että jälkihuollon järjestämisen suunnitelmallisuutta tulisi korostaa. Mielestäni jälkihuollon palvelujen järjestäminen voitaisiin aloittaa esimerkiksi asumisen osalta (tuettuna asumisharjoitteluna) ennen kuin huostaanotto päättyy. Olen samaa mieltä myös siitä, että jälkihuollollisia palveluja tulisi yhdessä sijaishuoltopaikan lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa suunnitella ja järjestää hyvissä ajoin ennen jälkihuollon aloittamista. Kuten olen edellä todennut kohdassa asiakassuunnitelma, myös jälkihuoltoa koskevan suunnitelman merkitystä lasta tai nuorta koskevassa päätöksenteossa voitaisiin lainsäädännössä korostaa.

Lapsen asema erotilanteissa

Loppuraportissa on esitetty, että lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin sisällytettäisiin säännökset siitä, millä tavoin ja millä edellytyksillä lapsen tapaamiset tulisi toteuttaa tuettuina tai valvottuina.

Niin sanotuista valvotuista tapaamisista ei lainsäädännössä ole nimenomaisia säännöksiä. Voimassa olevaa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva laki mahdollistaa kuitenkin lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten määräämisen valvotuiksi. Mainitun lain 9 §:n 3 momentin mukaan tuomioistuimen tulee lapsen tapaamisoikeudesta päättäessään antaa tarkemmat määräykset tapaamisen ja luonapidon ehdoista.

Puutteena on kuitenkin pidettävä sitä, että kunnalla ei ole velvollisuutta järjestää mahdollisuutta valvottuihin tapaamisiin lapsen ja vanhempien välillä. Sellaisen tuomioistuimen määräyksen toteuttaminen, jossa tapaamisten järjestäminen annetaan kunnan sosiaalihuollon tehtäväksi, jää asianomaisen sosiaalihuollon viranomaisen harkinnan varaan sen päättäessä siitä, millaisia toimenpiteitä se kulloinkin pitää tarkoituksenmukaisena lapsen ja vanhemman tapaamisten järjestämisessä. Aloitteen tapaamisten järjestämisessä (siis kenelle valvottujen tapaamisten järjestämisvastuu kuuluu ja miten kustannukset tästä järjestämisestä jakaantuvat kunnan ja vanhempien välillä), ei ole erikseen laissa säännöksiä. Joissain tapauksissa valvottuja tapaamisia on järjestetty osana yksilökohtaista lastensuojelutyötä. Olen samaa mieltä siitä, että valvottujen tai tuettujen tapaamisten järjestämistä koskevat säännökset tulisi sisältyä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan lakiin tai mahdollisesti lastensuojelulakiin. Tässä yhteydessä tulisi arvioida se, millä tavoin palvelua koskeva järjestämis- ja kustannusvastuu määräytyy.

Erityisenä ongelmana lapsen ja myös vanhempien kannalta voi olla myös se, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden käsittely viivästyy sen johdosta, että kunnat eivät pysty antamaan (laatimaan) käräjäoikeuden siltä pyytämiä olosuhdeselvityksiä riittävän nopeasti.

Korostan, että lapsen etu edellyttää usein asian joutuisaa käsittelyä erityisesti silloin, kun kysymys on lapsen asumisesta, lapsen huollosta ja oikeudesta tavata sitä vanhempansa, jonka luona hän ei asu.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettavien selvitysten tekemiseen on varattava riittävästi aikaa. Vanhempien olosuhteita, heidän kykyään kasvattajana, lapsen mielipidettä tai lapsen ja vanhemman välisen suhteen laatua ei voida selvittää ilman vanhempien ja lapsen tapaamista. Korostan kuitenkin, että lapsen ei pidä joutua elämään pitkiä aikoja epävarmassa tilanteessa, jossa hänelle ei voida varmuudella sanoa esimerkiksi sitä, kenen luona hän jatkossa asuu. Pysyvyys ja elämän ennustettavuus ovat lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin kannalta lapselle tärkeitä asioita. Pitkiksi venyvät oikeusprosessit ovat kuluttavia ja ahdistavia

kaikille osapuolille. Tämän takia tulisi selvittää ja arvioida, millä tavoin lapsen huoltoa ja ta-paamisoikeutta koskevien prosessien kestoa, erityisesti kunnan tuomioistuimille antamiin lau-suntoihin (olosuhdeselvityksiin) kuluva-aikaa voitaisiin lyhentää lapsen edun huomioivalla tavalla.

Koulutuksen ja osaamisen vahvistaminen

Loppuraportissa on esitetty useita eri toimenpide-esityksiä siitä, millä tavoin lastensuojelutyös-sä olevien työntekijöiden ja viranhaltijoiden osaamista voitaisiin ylläpitää, lisätä ja edistää. Mie-lestäni on erityisen tärkeää, että sosiaalityöntekijöillä ja muilla lapsen kanssa työskentelevillä on tieto siitä, mitä lainsäädäntö heiltä edellyttää. Kantelukirjoituksista on ilmennyt ja olen ha-vainnut myös tekemilläni tarkastuksilla, ettei työntekijöillä kunnissa tai sijaishuoltoa antavissa yksiköissä ole ollut aina selvää käsitystä siitä, millä tavoin lainsäädäntöä tulisi soveltaa. Tä-män takia on mielestäni tärkeää erityisten ohjekirjeiden tai suositusten laatiminen, mutta myös sen arvioiminen, millä tavoin edellä sanottu voitaisiin ottaa huomioon alalla työskentelevien henkilöiden koulutuksessa ja koulutusta suunniteltaessa.

Valvonta

Kiinnitän tässä yhteydessä huomiota valvonnan merkitykseen ja sen resurssointiin. Olen ha-vainnut, että aluehallintovirastojen voimavarat eivät ole riittäneet kaikissa tilanteissa sellaisen valvontakäytännön muotoutumiseen, mitä esimerkiksi lastensuojelulaissa on edellytetty. Sa-maan asiaan on myös kiinnittänyt huomiota sosiaali- ja terveysvaliokunta antamassaan valtio-neuvoston selontekoa eduskunnalle aluehallintouudistuksen toimeenpanosta ja toteutumisesta koskevassa lausunnossaan (3/2013 vp.). Valiokunta toteaa: ”lastensuojeluun liittyvät kantelut ja valvonta-asiat ovat lisääntyneet ja valtakunnalliset valvontaohjelmat edelleen lisäävät las-tensuojeluun liittyviä tehtäviä. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan lastensuojelun val-vonnan voimavarat ovat lisääntyviin tehtäviin nähden riittämättömät.” Valiokunnan lausunnon mukaan Avien vähäiset valvontaan osoitetut resurssit ovat voineet johtaa siihen, ettei vuotuisia ohjaus- tai valvontakäyntejä ole voitu tehdä.